

[illegible]

זהו אברהם אבינו

תולדות הרב הגדול בתורה ובחסידות

רבי משה נחמיה הכהן ז"ל

אשר היה רב אב"ד בעיר ורטה (דווארטה)

בצרוף מכתבים, כתב יד קדשם,

ש' אדמו"ר הרבי ר' בונם ז"ל
ואדמו"ר הרבי ר' יצחק מווארקא ז"ל

— מצא —

פינחס זליג במו"ה אברהם הירש גליקסמן ז"ל מלודז.

שלושה שמות נקראו לו לאדם,
אחד מה שקוראים לו אביו ואמו,
אחד מה שקוראים לו בני אדם
ואחד מה שקונה הוא לעצמו.
טוב מכולן מה שקונה הוא לעצמו.
(מדרש תנחומא ויקהל א)

$$\begin{array}{r} 649 \\ 240 \\ \hline 889 \end{array}$$

הקדמה.

הרב ר' משה נחמיה הכהן ז"ל היה אישיות מצוינה מאד, גדול בתורה ובחסידות, נצר מן שורש קודש, אב משפחות גדולות ומפורסמות, אשר קורות חייו ותולדותיו הן מענינות וראויות להכתב בספר לזכרון עולם. ביותר מן הראוי הוא להציב לראות את המחלוקת שהיתה נגדו בקהלתו ואת דעתו הרחבה של הצדיק יסוד עולם אדמו"ר ר' יצחק ז"ל מווארקא, שעמד לימין צדקו.

עד כמה שנראה היתה בעיני צדיק זה מחלוקת בכלל, נראה מבאורו על מאמר חז"ל (סנהדרין ק"י) "מכאן שאין מחזיקין במחלוקת", כלומר שאין מעמידין במחלוקת על החזקה לומר מן הסתם, כיון שפלוגי חולק ג"כ והוא בחזקת צדיק, לכן צריך לסייע בהמחלוקת, רק צריך להתרחק ממנה. (אהל יצחק קכ"א).

בנוגע למחלוקת זו הייתי אבן־קטבי ככל האפשר ולא מנעתי מהביא גם טענות מנגדיו. קראתי שם מחברתו זו "הרב של שמחה", מפני שנושאה, זה הכהן הנדול, צוה לפני פטירתו, לחרות על מצבתו המלים "בשמחה היה כל ימיו" דבר המראה על אפיו ודרכו בקדש ובחיים.

את אשר שמעתי וידעתי על אדותיו ממקורות נאמנים, אותו כתבתי בספר.

פ. ז. גליקסמן.

ב"ה לורו, ח' אלול תר"צ.

התורה והחיים

התימת הרב ר' משה נחמיה הכהן

א.

הרב ר' משה נחמיה הכהן נולד בשנת תק"א בעיר נרטה (פלך קאליש) אשר היהודים יקראוה דווארט, עיר של תורה וחסידות וגדולה, אשר כבר ילדה וגדלה הרבה גדולים וטובים לישראל. רוב תושביה היהודים, אשר מספרם כארבע מאות בתי אבות, (ב) היו מגדלים את בניהם לתורה ולקחים להם חתנים בני תורה ויכלכלו כל מחסוריהם כמה שנים, עד אשר נעשו ללמדנים מופלגים. רבים הם אפוא ילידי דווארט וחתניה, שהם תופשי רבנות ומרביצי תורה בישראל. לפנים היו גם הרבה יהודים עשירים, סיטינות של עצים ויערים, של תבואה ושל צמר. וגם אבי ר' משה נחמיה, ר' בנימין ביניש, היה בן תורה וגדולה, מתלמידיו של הרב רבינו עקיבא איגר, בעל בית מלאכה של שער ועושה מסחר בעצים ויערים, יליד דווארט, בן הנגיד המופלג בתורה מתושבי דווארט, ר' אפרים פישל הכהן, אשר התייחס לגזע ר' נפתלי כ"ץ אב"ד בעיר לובלין, נכדו של המהר"ל מפראג.

משה נחמיה היה הנבחר שבבני אביו; היה עלם מצוין מאד ושמו נודע בתור עליו. איש הנכבד, נגיד ונשיא פנים ר' כתריאל ארבאך מעיר גומבין לקחהו לחתן לבתו מ' יוטע מרים ויהי סמוך על שלחנו כמה שנים. בעת ההיא היה עוסק בתורה ובחכמת הקבלה ובחסידות, עד אשר נעשה לתלמיד-חכם מצוין, בעל הוראה וחסיד נלהב, ומן החסידים של הרבי ר' יעקב יצחק מלובלין היה בתחלה ואחרי פטירתו בשנת תקע"ה דבקה נפשו אחרי הרבי ר' בונם מפשיסחא.

מעשה בעת (א) התגוררו בגומבין, שהרב רבינו עקיבא איגר נסע דרך עירו והתאכסן בבית חותנו ר' כתריאל, ושם ראה את הספר "מאור עינים" להרב הגדול איש אלקים קדוש ר' נחום מטשרנובל, שהיה תלמידו המובהק של הפעש"ט ז"ל, והספר היה שייך לר' משה נחמיה, ויבקש ר' עקיבא אותו שישאיל לו את הספר הזה, ויען ויאמר, שספר זה צריך הוא לעצמו, ויהי כשמוע מפיו הרבי ר' בונם לאחר זמן אותו מעשה, אמר לו, כי לא טוב עשה בזה, כי אפשר, שע"י הספר "מאור עינים" היה נעשה הצדיק ר' עקיבא לחסיד.

(א) כן רשום בכתב-יוחסין, שנמצא ביד נכדו הנכבד מר אברהם כהן.

(ב) לפי הספירה בשנת 1897 היה מספר תושבי דווארט בכלל 3,418, מהם יהודים 1722. ראוי להזכיר, כי בשנת 1656 קרה אסון נורא לקהלת ישראל שבדווארט, כי חיל הגיגירל הפולני סטיפן טשארניעצקי עשה בה הרג רב, וכמעט כל מאה משפחות היהודים שנמצאו בה אז, נכלו לפי חרבו. בעת ההיא נלחם חיל טשארניעצקי נגד השוועדים, ומדי עברו דרך העיר דווארט עשו שמות ביהודים שבה. אכן אחרי כן נהרו אליה יהודים ממקומות אחרים וקהלת דווארט נוסדה מחדש (אנציקלופדיה יהודית רוסית).

(ג) כן שמעתי מן הרב הת"ח החסיד ר' שמחה אוברבוים הי"ו, ששמע כן מפי האחים ר' אהרן ור' לוי כהן להבב"ל.

ב.

ר' משה נחמיה נתחשב לאחד מן גדולי תלמידיו של הרבי ר' בונם ונתכבד מאתו להיות אצלו בעל-תפלה. מספרים, שפעם אחת ביום הראשון של הסליחות לא היה הרב רמ"ב בפשיסחא, ויצוה הרר"ב לחכות באמירת הסליחות עד בואו, וכעבור שעה שלמה מן הזמן הקבוע ועדיין לא בא, והעולם כבר החל להתרעם, אז אמר הרר"ב: „אני שומע כבר את קול העגלה שלו הנוסעת” וכן היה, כי לא הספיק לבוא לפשיסחא לפני השבת בשביל איזו סבה ושבת בכפר הסמוך. נאלה הם המנויים בתור תלמידיו הגדולים של הרבי ר' בונם, אשר בתוכם נמנה גם ר' משה נחמיה הכהן: א') הרה"ק ר' יצחק מווארק, ב') הרה"ק ר' מנחם מענדיל מקוצק, ג') הרה"ק ר' יחזקאל מקאזמיר, ד') הרה"ק ר' יעקב מווארק, אבד"ק ראדזימין, ה') הרה"ק ר' בנימין מלובלין, ו') הרה"ק ר' מרדכי יוסף מאיזביצע, ז') הרה"ק ר' מאיר עובדיה מווארשא, ח') הרה"ק ר' יצחק מאיר מגור, ט') הרה"צ ר' זושע אבד"ק פלאצק, י') הרה"צ ר' הירשל מפלאוונע, י"א) הרה"צ ר' משה ווישעגראדער, י"ב) הרה"צ ר' אליעזר אבד"ק סאכאטשוב, י"ג) הרה"צ ר' משה מיכל מזאמאשטש, י"ד) הרה"צ ר' קלמן ואביו הרה"צ ר' אבלי מעיר חדש, ט"ו) הרה"צ מו"ה קלמן משעדליץ, ט"ז) הרה"ק ר' יוסף אהרן אבד"ק וולאדאווי, י"ט) הרה"צ ר' דוד בהר"ק ר' שמואל מקאריב כ') הרה"ק ר' אברהם אבד"ק טשעכאנאוו, כ"א) הרה"ק ר' מתת' קאסיוור אבד"ק זארעמב קאצק, כ"ב) הרה"צ ר' חיים ליב אבד"ק סאקלוב, כ"ג) הרה"צ ר' העניך מאלכסנדר, כ"ד) הרה"ק ר' קלמן ברוך מגניווישוב בהה"ק ר' פינחס משם, כ"ה) הרה"צ ר' הירשל דיסקעס מק"ק אפאטשנא, כ"ו) הרב החסיד ר' יונתן אייבעשיץ מק' זאריק, כ"ז) הרב החסיד ר' יעקלי מזאכנאוויטץ, כ"ח) הרה"צ ר' יהושע מפיעטקוב בהג"מ נתן מערשוב, כ"ט) הרה"צ מו"ה שמואל משינאווי בעל רמתים צופים, ל') הרה"צ ר' מאטי ליב מנאשעלסק, ל"א) הרה"צ ר' משה'לע מראזוויירוב, ל"ב) הרה"צ ר' דוד מאסטראפאלי, ל"ג) הג"מ ר' שלום צבי הירש אבד"ק זגיערזש, ל"ד) הרה"ק ר' פייביל מגריצע, ל"ה) בנו ר' לוי יצחק חתן הרבי ר' בונם, ל"ו) הרה"ק ר' אלימלך חתן הרבי ר' בונם, ל"ז) הרה"ק המפורסם מו"ה מאיר יחיאל ממאגליניצע, ל"ח) הרה"צ ר' שמעון מאפטע, ל"ט) החסיד ר' משה נחמיה האבד"ק דווארט, מ') הרה"ק ר' ברוך שפירא משטיצין, המשיך עדה בטשיזווע, מ"א) הרה"צ ר' שלמה חנוך ז"ל מיאבלינקע, מ"ב) המפורסם ר' יעקעל ר' היללס, מ"ג) ר' יעקיל ר' איצקס, מ"ד) ר' יהודה ברוך, ועוד אנשי מעשה, והרה"ק ר' חנוך העניך הכהן מאלכסנדר אמר לי „כי כל אחד ואחד מן תלמידיו היה ראוי להמשיך עדה גדולה”.

עד כאן הדברים המובאים בספר „שמחת ישראל” להרה"ג ר' שמואל בערגער אב"ד דעיר בוקארעשט בשם הגאון החסיד המומחה לאותו דבר מו"ה יוסף לוינשטין אבד"ק סעראצק, (פיוטרקוב תרע"א).

מזה נראה עד כמה גדול וחשוב היה ר' משה נחמיה הכהן, וכי גם הוא היה ראוי להיות רבי ומנהיג לעדה גדולה של חסידים, ובאמת לאדם המעלה אשר כזה חשבוהו רבים, ויש שספרו ממנו גם „מופתים”

ג.

לא ארכו שנות שבתו של ר' משה נחמיה בעירה גומבין, כי אזה למושב
לו את עיר מולדתו דונארט, להיותה מקום תורה וחסידות. והנה אביו קנה לו
בית וישב שם בשלוה, וימצא פרנסתו ממסחר-תבואה השכיח שם, אכן עשה מלאכתו
עראי ותורתו וחסידותו קבע ויהי מגדולי עדתו.

מספרים, שבעת ההיא הרגיש בדבר, כי בכל לילה יגנב ממחסנו מכסת
תבואה. מה עשה? שם עצמו במחבא בתוך המחסן, ובליילה כאשר נכנס הגנב דרך
החלון אל המחסן, תפשתו וילקחו וימסרתו אל הרשות המקומית, והגנב נשפט
לשבת במאסר שנה ומחצה. והנה הגנב, שהיה מפורסם גם למלשין, הזהירהו, שאם
יצא לחפשי, יתנקם בו. בני ביתו פחדו פחד, פן יעשה עמהם רע. אכן הוא
לקחם בדברים, שלא יפחדו. ובאמת ביום האחרון לפני צאתו מבית האסורים,
הלך אותו גנב לעולמו, ויהי הדבר לפלא.

בשנת תקפ"ד פנה אל הרבי ר' בונם במכתב וישאל בעצתו ע"ד איזה ענין
הנעלם ממנו, והנה קבל ממנו מכתב תשובה את הדברים האלה:

כבודי ושלום לך ושלום לכולם. מכתבך יצא לי ביום חמישי.

א. חסידותי הישנה ר"ש (היה) רע. /

ב. חסידותי החדשה. /
ג. חסידותי החדשה. /
ד. חסידותי החדשה. /

ה. חסידותי החדשה. /
ו. חסידותי החדשה. /

ז. חסידותי החדשה. /

ב"ה אור ליום א' פ' תצא תקפ"ד פה פשיסחא.
לידיד נפשי המופלג מ' משה נחמי' הכהן נ"י.
כפי הנראה בענין שאלתכם המתנה משבחת יותר מן הזרזות,
וה' יתן לנו ולכם שנה טובה ומתוקה.
הכ"ד ידידך אוהבך בלב ובנפש
שמחה בונם.

ושלום מהכותב וה' יתן לנו שנה טובה ומתוקה.

את עצם המכתב כתב, כפי המקובל אצל בני רמ"ן, הרב הצדיק הכביר
ר' אברהם משה, בנו של הרבי ר' בונם, והוא ה"כותב" הדורש את שלומו, הנזכר
בסוף המכתב, אכן המלים האחרונות עם חתימת שמו כתב הר"ב בעצמו, למרות
היותו בעת ההיא כבר סגי נהיר.
ועל גליון הראשון של המכתב כתוב בתור אדריסה ג"כ בכתב ידו הקדושה
של רא"מ לאמר: לק"ק וואָרט, ליד ידיד נפשי הרבני הנגיד המפורסם מ' משה
נחמיה הכהן — מפ"ק פשיסחא*.)

והמכתב נשלח, כפי הנראה, ע"י חסיד שנסע משם לוואָרט.
לפי השערותנו שאל ר' משה נחמיה בעצמו של הר"ב, אם יודרו ויעשה
תחבולות לקבל את כסא הרבנות של העיר דוואָרט, אשר הוצעה לפניו, או יחכה
ולא יעשה מאומה בדבר הזה. וע"ז ענהו, כי מוטב לו להמתין ולא יהא דוחק
את השעה. ובעת ההיא היה עדיין הרב רמ"ן סוחר ונגיד, הן התאר נגיד נתן לו.
אכן כעבור שנים אחדות, כמדומה לי, אחרי אשר רמ"ן כבר ירד מנכסיו, נתקבל
לרב אב"ד של קהלתו.

מספרים, שאחד מטובי העיר התנגד לדבר הבחרו לרב, והנה שלח אליו
רמ"ן להגיד לו, כי חפץ הוא להתראה עמו, ויען ויאמר אותו האיש, אשר הבין
כוונתו, כי לבו ברזל ולא יועיל כלום בהתראותו עמו. כשמוע רמ"ן את מענה פיו
אמר, כי מעתה אינו חפץ להתראה עמו עוד, אבל לה' עצה גם נגד איש שלבו
ברזל. לימים חלה אותו האיש ומחלתו היתה אנושה, ויירא פן נכזה בגחלתו, אז
שלח לפייס את הרב רמ"ן, ויבקשתו שימחול לו, ויבטחחו שהוא יהיה הראשון,
אשר יתן לו רח"ש, ומאז קראהו: רבי, ואיש ההוא נרפא.

ד.

אחרי פטירתו של הרבי ר' בונם בשנת תקפ"ז (י"ב אלול) וקהל חסידיו
נעשה לשתי מפלגות, מפלגה המרובה בחרה לה לרבי את הצדיק הגאוני ר' מנחם
מנדיל מטומשוב (ואח"כ בקוצק) ומפלגה המעוטה—את האברך הצדיק הנפלא ר'
אברהם משה, בנו של הרבי ר' בונם, אז היה רמ"ן בתוך זו האחרונה, וכעבור
חמשה רבעי שנה (ז' חנוכה תקפ"ט) והרב הצדיק ר' אברהם משה נתבקש בישיבה
של מעלה וקהל חסידיו שמו את הגדול שבתלמידיו, את הרב ר' יצחק מווארקי

(*) מכתב הזה היה נמצא ביד בנו ר' לוי כהן, והנה הוא השתמש בו בתור קמיע בעת שהיה
חולך בשביל דבר נהוץ.

אלוף לראשם, אז נלוה אליו גם הרב רמ"ן ויהי מן המקורבים לו ביותר. והנה מן "היושבים" בווארקי היה רמ"ן. לפנים לא באו האנשים אשר התמכרו לחסידות, אל הרבי שלהם לזמן קצר, כאשר נהוג נוהגים החסידים בזמננו, כי אם דרכם היה לשבת שם שבועות וחדשים. נסעו שמה, למשל, בסוף חודש מנחם אב וישבו משם אחר חג הסוכות, ומלאכתם היתה נעשית ע"י אחרים. עפ"י רוב היו נשיהם בנות חיל, אשר עסקו בפרנסת ביתם. מרכז החיים של החסידים כימים ההם, היה מקום משכן הרבי שלהם, ובמשך ימי שבתם שם עסקו בתורה ובחסידות. והרב רמ"ן היה בימי היותו בווארקי לומד תורה, מטעם אדמו"ר ר' יצחק. את בניו הגדולים, הלא הם ר' מנחם מנדל ור' יעקב דוד, והשפעתו היתה גדולה עליהם, והם נעשו לאחר זמן רביים מפורסמים בעולם^(א)

אחד מגדולי החסידים של אדמו"ר ר' יצחק מווארקי היה הרב הצדיק ר' פייבל דאנציגער, אב"ד בעיר גריצע, הוא אבי אדמו"ר הרה"צ ר' יחיאל מאלכסנדר. והנה הוא והרב רמ"ן היו ידידים ואוהבים נאמנים איש לרעהו. ובכן בכל עת שהיה הרב רמ"ן נוסע לווארקי סר לעיר גריצע, למען השתעשע עם ידידו הנעלה ההוא. מעשה^(ב) שהציעו לפני ר' פייבל, כי יקבל את הרבנות של העיר מאקוב, וימאן לקבלה, וטעמו ונמוקו עמו, כי לא יחפץ להפסיד את בקוריו של הרב רמ"ן, באשר אם יגור במאקוב, לא יבקר הוא בביתו עוד. מרן אדמו"ר ר' יצחק מווארקי דבר על לב הרב רמ"ן, כי לא ימנע הטוב ההוא מר' פייבל גם בעת היותו שוכן במאקוב. ויבטיח לו לעשות כן. אז התרצה אותו צדיק לקבל את הרבנות של העיר מאקוב.

מספרים, שפעם אחת ישב ר' משה נחמיה במסבה של חסידים בווארקי, והנה המסבה היתה צריכה לסעודה, אבל בסף לא היה לאדונים האלה די סעודה, אז לקח ר' משה נחמיה את ה"ספודיק" שלו ויתנהו בערבון אל בעל האכסניא, למען יכין להם סעודה. למחרת נודע הדבר לאדמו"ר ר' יצחק. וייטב בעיניו אותו מעשה, וישאל את רמ"ן: מה אתה חפץ? ויען ויאמר: חפץ אני, שלא יחסר לי לחם ומעט י"ש, ויברכהו ר' יצחק, וכן היה.

בשנת תר"ח. ביום אחרון של פסח נתבקש אדמו"ר ר' יצחק בישיבה של מעלה, ונלוה הרב רמ"ן אל בנו אדמו"ר ר' מרדכי מנחם מנדל, שהיה ממלא מקום אביו בווארקי. אדמו"ר זה דבר אליו בלשון נסתרת: "איהר", מפני היותו לפנים רבי שלו.

והנה מנסיעותיו לווארקי היו לבניו תוצאות חשובות לדורות עולם, כי נסיעותיו אלה עשה דרך העיר לודז, ופה היה צריך לנוח יום או יומים מעמל הדרך, והתאכסן אצל הפרנס הלודזי ר' עוזר ברגר, שהיה לו בית-משקה ומלון אורחים. ואז התודעו ר' משה נחמיה ור' עוזר ברגר איש לאחיו. האחרון עם בלתי היותו תלמיד-חכם, היה בעל מעשים טובים, ביחוד הצטיין במצות הכנסת אורחים. המטה שרמ"ן ישן עליה, היה ר' עוזר מציע בעצמו^(ג) מעשיו הרצויים

(א) הרב ר' מנדל היה ממלא מקום אביו בווארקי והרב ר' יעקב דוד נעשה לרבי בעיר אמיניאוו.

(ב) כן שמעתי מנכדו הנכבד ה"ב ר' זלמן רוס ב"י מלודז.

(ג) כן שמעתי מנכדתי אשה חשובה ברת גאלדע צירל שווארק.

היו מקרבים את ר' עוזר ל'הרב רמ"ן, ובגלל זה נעשו הרחוקים קרובים, כי התחתנו איש באחיו: בנו החשוב של רמ"ן ר' אהרן אליהו נעשה לבעל בתו של ר' עוזר מ' רחל לאה, ור' עוזר הכניסו לביתו ויסמכוהו על שולחנו כמה שנים, ונעשה אפוא לתושב העיר לודו. ולאחר זמן רב לקח לו ר' עוזר לחתן את בנו המצוין השני, את ר' לוי יצחק, ויהי לבעל בתו מ' יהודית. והימים האלה היו ימי התפתחותה של העיר החרשת לודו במדה גדולה ומרובה, שדוגמתה נראתה אך באמריקה. ובכן עלו עמה גם שני האחים האלה ובניהם אחריהם למעלה ולגדולה, כאשר נספר להלן, ומה גרם להם כל זאת? נסיעותיו של הרב ר' משה נחמיה לווארקי.

ה.

שלש עשרה שנה ישב הרב ר' משה נחמיה הכהן בשלום ובשלחה על כסא רבנותו. תושבי עירו היו ידידיו ואוהביו ויהנו ממנו עצה ותושיה. משכורת הרכנות שלו היתה 18 זהובים (גילדען) לשבוע מלבד הכנסות אחרות כפי המנהגא במשך העת הזאת השיא רוב בניו ובנותיו בכבוד הראוי לוי, ואולם רוגזה של מחלוקת קפץ עליו ומצבו נהרס.

הרבה גרמה לזה רוח האיבה ואנטאגוניזם אשר היתה שרויה בין חסידי קוצק וחסידי ווארקי. המאורות הגדולים בעצמם, מקוצק ומווארקי, היו ידידים ואוהבים איש לאחיו, בעוד אשר מפלגות החסידים הזכוכים אחריהם היו עוינות אשה את רעותה. ובהיות בכל מקום חסידי קוצק הרוב, היתה ידם על העליונה בדברים שבקהלה.

ובכן הורע מעט מעט מצבו של הרב ר' משה נחמיה, כי שנאה תעורר מדנים ומקלקלת השורה. יש אשר שמו עליו עלילות דברים, כי דרכו לטעות בפסקיו על השאלות המובאות לפניו, יש אשר התרעמו, כי עוסק הוא בחסידות יותר מדי, ואינו נפנה לצרכי הקהלה. ויש אשר תמכו תלונתם על הלעז שמוציאים

(א) מן ההכנסה של רח"ש היה מנהגו לתת המחצית לטובת החברה, והכנסת כלה. כן הבטיח בעלותו על כסא הרבנות, וכן עשה. פעם אחת בשובו לביתו ממשנת חתונה, שאלתו זוגתו הרבנית, אם הביא לה כסף של רח"ש, ויען ויאמר, כי הכסף שהיה לו נתן אל המלמד, שהיה חייב לו שכר מלמדות, אבל הרבנית צוחה, שאין לה במה לפרנס את ביתה. אז שלחה אל המלמד בבקשה, שלכה"פ ישיב לה המחצית מן הסך לנתן לה הרב.

(ב) אדמו"ר ר' יצחק מווארקי שלח אליו מכתב ברכה לרגלי חתונת אחת מבנותיו וזהו:

ב"ה אור ליום ב', ג' שבט תר"א לפ"ק.

ההיים והשלום וכל טוב לכבוד אהו' ידיד נפשי הרב המאוה"ג הנכבד כש"ת

מו"ה משה נחמיה הכהן נ"י ויופיע.

הש"ת ישלח מהרה רפואה שלימה לכל הצריכים רפואה, ותזכה לישועה מעתה ולבריאות טובה וחזקה עם כל ב"ב לאוי"ט בכלל ישראל ויזכה לקיים מצות נשואי בתו תחי' למו"ט מתוך רחבה וכל טוב והזוג יעלה יפה ויזכה לשמות ולראות בהם ובכל ב"ב בנים וב"ב ת"ת לאוי"ט ויזכה לשמוע מצות בשורות טובות תמיד איש מאחיו בכלל ישראל א'.

דברי ידידו א"ב המצנח לישועתכם

הק' יצחק במוהר"ש ז"ל מק"ק ווארקי.

על חסידי ווארקיי בכלל, כי אוהבים הם לשנות מעט י"ש, והשותה משקה המשכר אסור להורות. היה גם אדם אחד, אשר הרעיש את הקהלה באמרו, כי המקוה אשר הכשיר רמ"ן, היתה מלאה מים שאובים ונפסלה, והתאמצו אפוא להדיחו ולהעבירו מן כסא רבנותו.

יש אומרים, שגם יד אשת חיל היתה באמצע, הנה היא היתה אשת תלמיד-חכם וגביר מפורסם. ואולם העושר מידה באה להם. היא עסקה במסחר עצים ויערים והצלחה מאוד, בעוד אשר בעלה היה יושב בשלוח ובמנוחה על התורה והעבודה, אבל ה' מנע ממנה פרי בטן. והנה הוגד לה, כי הרב רמ"ן היה פ"א מבטיח לבעלה — שלשה בנים זכרים, אך רמז לו שיגרש את אשתו, נמצא הולך רכיל אחד, אשר גלה סוד זה אל האשה החשובה ההיא. והוראתו זו לא ישרה בעיניה מאד, והיתה אפוא כנגדו בכל תוקף. והנה הוא היה ההולך רכיל הוא היה העד של המקוה.

מספרים, כי מנגדיו שלחו אליו שאלות בדויות, למען נסותו, והצליח מעשה שטן, כי באמת טעה, ועל זה חזו גדולי ישראל דעתם, כי ב"שאלה" בדויה נקל יותר לטעות מבשאלה אשר קרה באמת, באשר בזו האחרונה יש זכות הנשאל, שלא יכשל בדבר הלכה למעשה, וגם זכות השואל יש, שלא יאונה לו און לעבור על דבר האסור, אבל בשאלה בדויה אין לתלות בשום זכות, והנקל אפוא בה לבוא לכלל טעותא).

למחלוקת זו שמו הרבה רבנים בארץ פולניה את לבם. שמעתי אומרים, כי בעל ה"חידושי הרי"ם". אשר ידע את הרב רמ"ן עוד מעת היותם יחד בצל קורות הרבי ר' בונם, בשמעו ממחלוקת זו, היה אומר, שהיא יתן ערובה בעד הוראותיו של רמ"ן שהן נכונות.

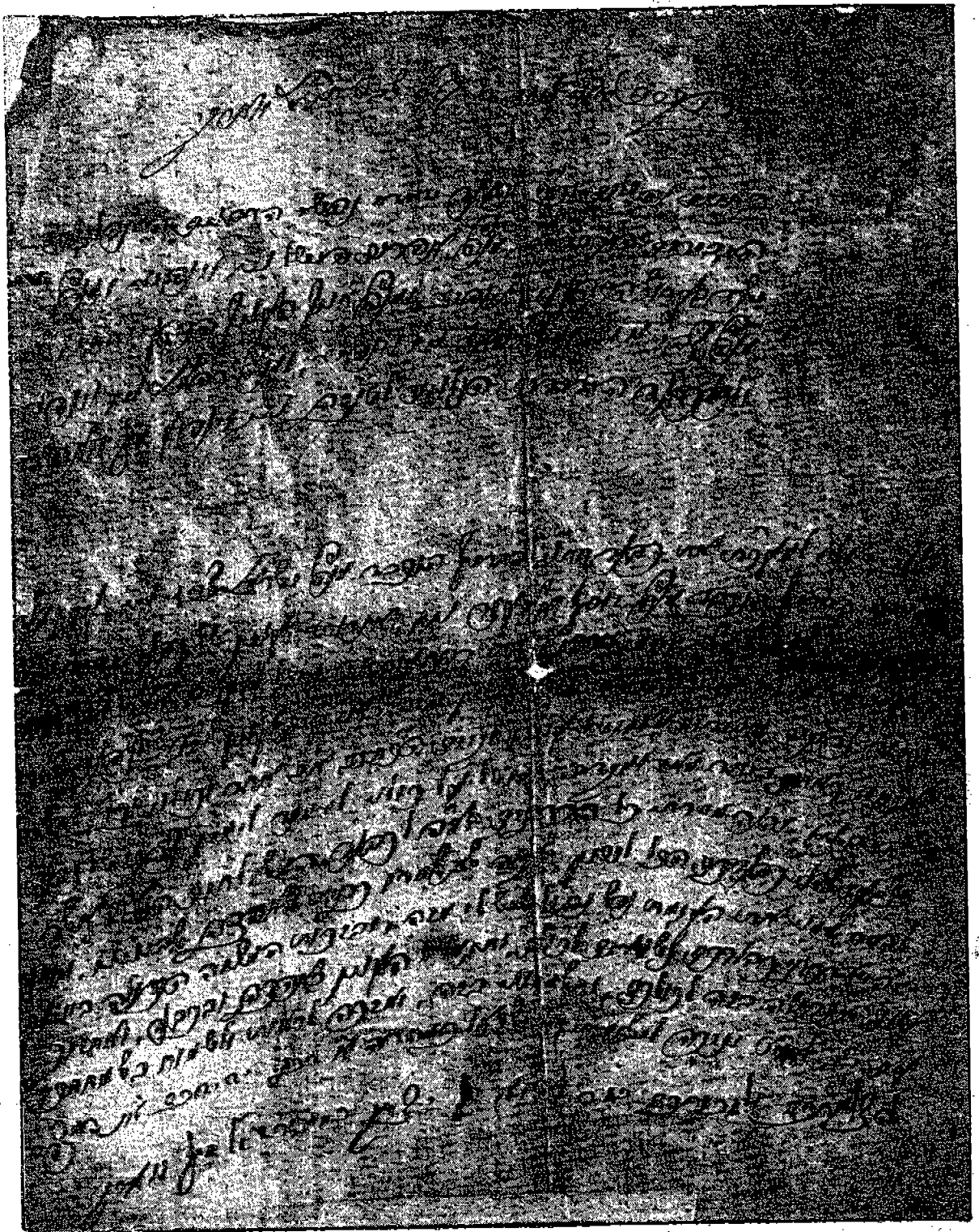
ד.

והנה הרב הצדיק יסוד עולם האוהב (ישראל) אדמו"ר ר' יצחק מווארקיי בראותו את אש המחלוקת הזאת, חפץ בכל עוז לכבותה, כפי הכתוב: ויקם משה וילך. בודאי מפני זקנותו כבד היה ממנו לנסוע בעצמו לדווארט, לכן שלח שמה בחדש שבט לשנת תר"ו שני אנשים חשובים ומסר להם דברים קדושים בכתב ובעל פה, למען ימלאו מקומו להשקיט הריב ולהביא שלום בקרב הקהלה.

(א) ראיתי כתב היתר הוראה מן רבינו רשכבה"ג ר' יהושע'לי מקוטנא שנתן לאחד מתלמידיו המובהקים, והנה הוא מסיים עמו: "וזכות אבותיו הקדושים תסייעוהו שלא יכשל בדבר הלכה", מזה נראה, כי מלבד טוב הלמוד, צריך עוד לזכות.

(ב) כאשר היה נאה מקיים, כן היה נאה דורש: למה יצחק היה רוצה לברך את עשיו. הגם שהוא הבכור, מ"מ מהראוי הוא לברך את כל בניו, כמו שמצינו גבי יעקב, איש כבדתו ברך אותם, ופירש רש"י לכולם. אך מן השמים היתה זאת גסבה, כי ברכת יצחק היתה לדורות, ואם היה רוצה מתחלה לברך את יעקב, אז היה מקום למדת הדין לקטרג ולומר, אך זרע בני ישראל אשר יהיו כיעקב, רק על ראשם יחולו הברכות לזאת מאת ה' היתה, שיהיה רצונו לברך את עשיו, "כי עתה אין מקום לבעל דין לחלוק" ויחולו הברכות, על כל ישראל, כי עכ"פ טובים הם מעשיו. (בית יעקב' דף ט') ראה ס' החיים ח"ה פ"ח.

אגרת, כתב יד קדשו של אדמו"ר רשכבה"ג ר' יצחק ז"ל מווארקין.

ב"ה אור ליום כ"ב שבט תור"ל ווארקין.

החיים והשלום וכ"ט לכבוד ידידי נפשי הרבנים המופלאים

הגבירים הנכבדים מו"ה אפרים פישל ג"י ויופיע ומו"ה ישכר בעריש

הכהן ג"י ומו"ה חנוך העניך הכהן וחתנו מו"ה צבי ומו"ה זאב ג"י

ומו"ה רפאל ג"י ויופיע.

הננו שולח למעכ"ת את כבוד חתני החריף הנכבד מו"ה ישראל צביא נ"י עם כבוד מחו' החריף הנכבד מו"ה יוסף אלעזר נ"י אדות הענין של כבוד ידידי הרב החריף מו"ה משה נחמי' הכהן נ"י. בהתעוררות גדול - למעכ"ת, אשר נא אחיי ורעיי תשימו נא על לבבכם את גודל הענין הזה אשר הענין נוגע לכבוד התורה וכבוד צדיקים וחסידיהם נ"י ומוטל עלינו לקיים הכתוב: אב אחד לכולנו וכו'. אשר אנחנו כאחים יחד מאז ומקדם ומוטל על כולנו לעמוד לימין צדקו של כבוד הרב נ"י. והנה מסרתי כל הדברים בע"פ לכבוד המשולחים הנ"ל, אשר יציעו לפני כבודכם הכל לנכון, ואקוה שתשמרו ברית האהבה שבינינו ותחוסו להסיר ממני את העגמת נפש גדול שיש לי מזה, ובזכות המצוה הגדולה בודאי יהיו דברי כבודכם נשמעים לכולם, ותגמרו הענין באהבה וכבוד, ואחזיק טובה גדולה בזה לכולכם ותשמחוני בזה, ואזכה לראות ולשמוח בשמחתכם עם ב"ב לאוי"ט ונזכה לישועות כל ישראל במהרה א'.

דברי ידידכם א"נ המצפה להצלחתכם ולזכותכם בזה ובבא
הק' יצחק במוהר"ש ז"ל מק' ווארקין. ג

הננו רואים, רק את דבריו שבכתב ואין אנו יודעים לדאבוננו את דבריו שבע"פ שמסר אל השליחים, אשר בודאי היו נכונים וישרים. והנה אדמו"ר הרה"צ ד' יצחק מווארקין ראה באספקלריה מאירה. כי המחלוקת הזאת איננה לשם שמים, אך בגידת איש באחיו היא, אשר יסודתה קנאת איש מרעהו ושנאת חנם, לכן עמד וקרא לפניהם דברי הכתוב: "הלא אב אחד לכולנו, למה נבגד איש באחיו", ויתאמץ להנחותם בדרך השלום והאמת, ויבקש מהם לגמור הענין באהבה וכבוד, ובגלל זה האציל להם ברכה. אבל כל דבריו לא הועילו מאומה. בעלי המחלוקת לא שמו לב לדבריו של אותו צדיק, אך העמידו דבריהם על דין תורה, והחליטו להושיב ב"ד של שלשה רבנים, וכאשר ישפוט הבי"ד, כן יקום.

והנה הבי"ד של שלשה רבנים עשה גבית עדות בדבר הפסקים של הרב רמ"נ, אשר היו, לפי דברי מנגדיו, מוטעים, שלא בפניו, כאשר הוא לא חפץ לעמוד לפנייהם, והם הוציאו משפט, כי על הרב רמ"נ לחזור על למודי הוראה ולקבל היתר הוראה מחדש.

הרב רמ"נ בשמעו פסק זה ענה ואמר, כי הוא יתפטר ממשמרתו, ואינו חפץ להיות אב"ד עוד.

אין אנו חפצים לבקש טעם ונמוק להחלטתו זו.

(א) הרב ר' ישראל הירש רובינשטיין היה לפניו רב אב"ד בעירה ביאליברזעג. כשנתאלמן נשא את בתו של אדמו"ר ר' יצחק מווארקין, ואז נתמנה למו"צ בווארקין. בשנת תר"ז נפטרה זוגתו. ר' ישראל הירש בא ללוויו ע"ד זוג חדש. ויהי בשנת תר"ך ביום שבת קודש, בשעה שעמד לפני הספר-תורה בשעת הקריאה, אחרי ברכו את הברכה וראשונה, נתעלה, כי אחיו בולמוס, נשאוהו לביתו, וביום א' הבא, הוא עשירי בתמוז, נפטר בן המשים ואיזה שנים. ממנו יצאו משפחות נכבדות מאד.

(ב) מלאכי ב', כן כתיב שם: הלא אב אחד לכולנו, אל אחד בראנו, מדוע נבגד איש באחיו לחלל ברית אבותינו.

(ג) עצם המכתב נמצא ביד נכדו הנכבד ר' שלמה וואלקה בתן ג"י (ד) בן שמעוני מאגשים נאמנים זקני ווארש.

בעת ההיא היה הרב רמ"נ בן נ"ו שנה, כחו נזיה עוד חדש עמו וכאיש גבורתו, הלא עוד היה באפשרותו להשיג מחדש מן רב מפורסם היתר הוראה, אולי לא היה יכול נשוא את העלבון, כי אחרי שבתו על כסא רבנות במשך זמן של ט"ו שנים, יבקש סמיכת רבנות מחדש, או אולי ידע והבין, כי זה לא יועיל לו, מאשר אל עקרבים ומחרחרי ריב היה יושב, אשר בקשו תואנות לקפחתו בשאלות ולרדת לחייו, אבל עובדה היא, כי נדחה או אותו חסיד מכסא רבנותו. והנה מקומו לא עזב ונשאר תושב דווארסאי לעולם.

מספרים, כי איש איש אשר הלעיבהו ואשר היו בקושרים להעבירו מן כסא רבנותו, שקלו למטורפסא בהאי עלמא. והרב האחד מן השלשה, אשר הרהיב בנפשו עון להגיד לו את הפסק ב"ד, היה עונשו, כי הוכה בסגורים. הנה הוא אמר להרב רמ"נ: "ווי מיר זעהען, איז דער דין תורה אזוי". על זה ענה ואמר, "מיר זעהען אז איהר זעהט נישט". ובאמת נכבה מאור עיניו.

והאיש אשר העיד, כי המקוה שהוכשרה לפי דברי רמ"נ, היתה פסולה, היה עונשו, כי שני נעריו, שהלכו לרחוק בנהר, נטבעו ומתו בבת אחת. ובגלל זה הכריחתהו אשתו, אשר האמינה, כי בשביל עדותו ההיא מתו בניה. לתת לה ספר כריתות, ואחרי אשר גרש את אשתו עזב לעולם את דווארט.

הגאון רבינו עקיבא איגר, בשעה ששמע דברי מדפיסי סלאוויטע, כי בנו ר' שלמה קבל שחד מאת מדפיסי ווילנה, ועל כן הטא את לב אביו לעמוד לימינם, היה אומר: "עלבוני מחול להם, אבל עלבון התורה אין בידי למחול". באמת נענשו מדפיסי סלאוויטע באופן נורא. הנה כן גם הרב הדומה למלאך ה' צבאות ר' יצחק מווארקי כתב במכתבו, כי הדבר נוגע לכבוד התורה, ועלבון התורה לא היה בידם למחול.

נכוו בגחלתם.

מן העת ההיא כבר עברו מאה שנה בקירוב, והנה רוח האיבה והאנטאגוניזם, אשר שררה אז בקרב מפלגות החסידים הנזכרות, באה בירושה מדור לדור, והננו רואים אותה היום, אולי עוד ביתר עוז, בקרב מפלגות חסידי גור וחסידי אלכסנדר הי"ו, שהם נכדיהם וניניהם של חסידי קאצק וחסידי ווארקי שמלפנים. אכן תקוה נשקפה לנו, כי לא יארכו הימים, ושלוש אמת יקום ביניהם.

המשל אומר: "אמור לי, מי הם חבריך,

ואני אומר לך, מי אתה".

והנה הרבי ר' בונם והרבי ר' יצחק מווארקי

היו: בלב ובנפש אוהבין וידידיך,

ומי אפוא, רמ"ן, יואל לתת דופי בשמך.

ו.

הרב ר' משה נחמיה הכהן היה בעל קומה וכביר, כח ועשוי, לבלי חת. מעשה שבלכתו בדרך יחידי לפשיסחא או לווארקי, הרעימהו שודד אחד ויתנכל להמיתו, ויך אותו ר' משה נחמיה מכת לחי חזקה — והשודד נפל מתעלף מתבוסס בדמו, והוא אחז דרכו הלאה שוקט ובטח. מספרים כי רמ"ן היה מתחנן אל

הגזלן, כי ירשהו לכה"פ, לשתות עוד מעט יי"ש, אשר נמצא אצלו, והגזלן הטה לו חסד וירשהו, ואחר השתיה עשה לו מעשה רב ההוא.

תקוה אפוא נשקפה לו, כי יאריך ימים מאד. אבל לא כן היה, כי בשנת תרי"ג היא שנת הס"ד לימי חייו, בהיותו בדרך שיבו מווארקי אחר חג השבועות, סר לעיר לודו, ופה חלה בדלקת הריאה. ימים אחדים הוכח במכאוב על משכבו ונתבקש בישיבה של מעלה.

בו נתקיים מאמר חו"ל (סיכה נ"ג): רגלוהי דבר אינש אינון עריבין ביה, לאתרא דמתבעי, לתמן מובילין יתיה. נראה הדבר, כאלו מאנה ההשגחה העליונה לתת לאותו חסיד מנוחת עולם במקום אשר בגד בו, ותבחר לו מקום מנוחה הטוב ממנו.

והנה לפני פטירתו היתה דעתו מיושבת עליו מאד, כראוי לתלמידו המובהק של הרבי ר' בינם. מעשה"א בשעה שצדיק זה הלך למות ראה את זוגתו והנה היא בוכה, ויאמר לה: "למה את בוכה, הלא כל ימי למדתי את עצמי למות". גם תלמידו רמ"ג היה, כפי הנראה, מלמד עצמו למות, אחרי אשר קודם יציאת נשמתו הבין השכיל כל כך לצוות, שעל מצבתו לא יחרתו רק המלים האלה:

פ"ג

הרב החסיד המפורסם בשמחה היה כל ימיו מו"ה

משה נחמי בן מו"ה בנימין הכהן זצלה"ה נר"ב ביום

ד' ט"ז סיון תרי"ג לפ"ק

בנוסח מצבתו זה חפץ בודאי אותו חסיד לתורות דרכה של החסידות, אשר לפיה כלל הוא, כי האדם צריך להתחזק ולהתגבר ולהיות בשמחה תמיד, באשר השמחה מורה שאוהב הוא את הדבר הרבה, והיא מדרגה יותר גדולה מן הבכיה, כי הבכיה פותחת את השער, והשמחה משברת את המחיצה. משל הוא, כמו שני אנשים המתאבקים זה עם זה, אם אחד הוא עצל, ינוצח בקל לנפול, אף שהוא גבור מחברו.

עדותו על עצמו ברגעי חייו האחרונים היתה בודאי נאמנה, כי אין אדם משקר ומשטה בשעת מיתה, אבל היא מעוררת השתוממות בקרבנו, כי איך היה יכול להיות שרוי בשמחה, בזמן אשר רבים קמו עליו, הרעימוהו והכעיסוהו, קפחוהו בהלכות, וירדו לחייו? אכן מכתבו של איתו צדיק יסוד עולם ר' יצחק מווארקי יניח דעתנו. ידע הרב רמ"ג, כי מורו ורבו הרב הדומה למלאך ד' צבאות, עימד לימינו ומצדיקהו, התעודד ויתחזק ויהי אך שמח, כדרכו תמיד, כי הוא היה שקול יותר מן כל מנגדיו, ולעומתו מה הם נחשבים.

(א) כן מובא בשמו בכפר "רמתים צופים".

(ב) כן היה נאה דורש הרבי ר' בינם: התורה אמרה, יין ושכר אל תשת, על זה כתוב במדרש פקודי ה' ישרים משמחי לב. כונתו היא, דהנה קשה למה מנעה התורה מן הכהן יין, הלא השמחה באה מיין, שנאמר יין ישמח לבב אנוש, והכהן העובד היה צריך להיות בשמחה? על זה כתב המדרש, פקודי ה' ישרים משמחי לב, כינון התורה צותה למנוע מהם יין, א"כ הם מקיימים מצוה במה שנמנעו מן היין ממילא שוב באה להם השמחה, כי פקודי ה' ישרים משמחי לב. (ספר שמחת ישראל בשם הר"ב).

בכל אופן יכול הרב רמ"נ להיות בדבר הזה למשל ולמופת בישראל. א) שמעתי אומרים, כי השאיר אחריו קובץ של כתבים בעניני הלכה ואגדה, אבל נאבדו.

ואלה תולדות הרב של שמחה, ר' משה נחמיה הכהן: חמשה בנים ושתי בנות היו לו וכולם נודעו לשם ולתהלה.

(1) בתו מ' צביה בלימה, אשה חשובה, היתה נשואה לאדם חשוב, מופלג בתורה וחסיד מפורסם ר' יצחק מרדכי בן ר' יואל הכהן מדווארט. בעת היות רמ"נ רב אב"ד בדווארט, היה העלם יצחק מרדכי תלמידו, וזאת היתה נסבה להתחתנות זו, כי מצא חן בעיניו ויקחהו לחתן. מ' צביה בלימה הלכה לעולמה בהיותה בת כ"ג שנים, והניחה שני בנים ובת אחת, אשר נתגדלו ויהיו לאנשים הגונים. מהם יצאו משפחות נכבדות מאד.

(2) בנו ר' יעקב שמחה היה מופלג בתורה וחסיד מתושבי דווארט. הוא היה האחד מבני רמ"נ שנלווה אל חסידי קוצק. לו קרה מקרה רע ומר מאד, כי בהיות לו משרה במסחר של עצים, ומשכנו היה בכפר הסמוך ליער, ראה פ"א והגה נכרי גונב עצים ויחפוז למחות בו ולהבריחו, ויאהז הגנב בשחף עץ ויך בו על ראשו מכה רבה — ויכהו נפש. עוד הספיק ר' יעקב שמחה ללכת לביתו, לשכוב על מטתו ולאמר ודוי — ונשמתו יצאה. מימרא עברה בקרב המשפחה, כי נענש מפני שעזב את אביו ודבק אחרי קוצק, כי הטא אחר לא נמצא בו. רצח זה נעשה בשנת תרמ"ד בשנת הששים לימי חייו. ממנו יצאו משפחות נכבדות מאד.

(3) בתו מרת שרה רבקה, אשה חשובה וחכמה, היתה נשואה לאיש הנכבד, חסיד ומופלג בתורה ר' אליהו פישל בן ר' משה רוס מעיר קאליש. הוא היה מתושבי דווארט החשובים. נפטר בן נ"ב שנה בדווארט בשנת תרל"א. מרת שרה רבקה נפטרה בלודו בשנת תרנ"ג בת ע"ג שנה. מהם יצאו משפחות נכבדות מאד.

(4) בנו ר' אברהם בנימין היה מופלג בתורה וחסיד ונגיד מתושבי דווארט החשובים. נפטר בשנת תרמ"א בן ג' שנה. ממנו יצאו משפחות נכבדות מאד.

(5) בנו ר' אהרן אליהו כבר הזכרנוהו, כי היה מתושבי לודו החשובים, חתן הפרנס הלודוני, ר' עוזר ברגר. הוא היה תלמיד-חכם וחסיד ונגיד. עסק במסחר ויעש עושר וגם מתורה וחסידות לא הניח ידו, ויהי מן המקורבים אצל האדמו"רים מווארקי ומאלכסנדר. בנים לא היו לו רק בנות והחתן בגדולי ישראל.

א) בעיר אַזַּרְקוֹב גר איש חסיד ושמו מיכאל געציל, עושה נרות, אשר זכה לזקנה מופלגה, והיו אומרים, כי עמדה לו ברכתו של הרב רמ"נ, אשר ברכהו באריכות ימים מפני מעשה שהיה: פ"א הרגיש רמ"נ הולשה בהיותו בדרך, ומיכאל געציל סעדו והשיב נפשו. מעשה כשחלה ר' מיכאל געציל לעת זקנתו, וישלחו פתק אל אדמו"ר בעל "תפארת שמואל" מאלכסנדר, ויען ויאמר: "אמנם זקן האיש, אבל אקח לי לעזרה את ברכתו של הרב מדווארט".

ב) ר' יצחק מרדכי אשכנזי היה מהסידי קוצק ופולב המפורסמים. ספר לי, כי בשעת החגיגה של כתיבת התנאים, אמר לו מחותנו הרב רמ"נ: "לך אל הכלה ואמור לה מזל טוב, אבל מתחלה רפשט את בגדך החדש, שעשו לך, אך לך שמה בבגדך הישן, למען לא יאמרו, כי בשביל השלמה לקחנוך לחתן". ר' יצחק מרדכי הכהן נפטר בלודו בשנת תרנ"ב בהיותו בן פ"ה שנה.

לעת זקנתו נשא זוג שני ונולדה לו בת אחת. בשנת תרע"ג הלך לעולמו בהיותו בן פ"א שנה, ממנו יצאו משפחות נכבדות מאד.

(6) בנו ר' דוד היה מופלג בתורה וחסיד, נשא לו אשה מ' אסתר בת אחותו הבכירה מ' צביה בלימה ובעלה ר' יצחק מרדכי כהן. ר' דוד הלך לעולמו בעודנו צעיר לימים בלא בנים ל"ע. אחיו הגדול ר' יעקב שמחה נתן לאשתו חליצה. מ' אסתר נשאה לאדם חשוב ויצאו מהם משפחות נכבדות מאד.

(7) בנו הכי צעיר ר' לוי יצחק — בעת פטירתו של אביו היה עדיין בחור בן ט"ו שנים. אביו כבר התוה לו דרכו בחיים, כי מחותנו משכבר הימים ר' עוזר ברגר לקח גם אותו לחתן ויסמכו על שולחנו ויעשו לתושב לודזי. ככלות שנות ארוחתו ותורתו-אומנתו בבית חותנו, אחזה במסחר ידו, אשר ראה בו ברכה. בהיותו בן ל"ו שנה מתה עליו אשת נעוריו ונשא אשה בתולה מ' מרים דבורה בת החסיד המופלג הנודע לשם ר' שמואל גאלדמאן מעיר וולאשטשעווא. כוונתו הראשונה כוונתו השניה ילדו לו בנים ובנות הגונים שנעשו למשפחות נכבדות מאד.

ר' לוי כהן — כן נקרא בפי הבריות — עשה לו בתחלה מסחר של צמר גפן, ויעש לו שם בין תגרי לודו בתור סוחר חרוץ ונאמן. בשנת 1874 זכר לו אותו פבריקאי הגדול, עשיר בעל מיליונים, יועץ המסחר יוליוס הינצל, אשר התהלך עמו כידיד ורע ודברו איש אל רעהו בלשון אתה, את הטוב שעשה עמדו לפניו, בתתו לו צמר גפן בהקפה — ויתן הוא לו סחורות בתי מלאכתו בתור קומיסיה. דבר זה הצליח בידו ויהי לו מקור חיים ואושר לעולם, כי מסחר של האשכנזי יוליוס הינצל התרחב והתפתח מאד, ועם זה גם ר' לוי כהן, אשר נמנה בתור ממלא מקומו בסניף של בית מסחרו, עשה חיל.

בשנת 1886 נעשתה והוקמה השותפות בין יוליוס הינצל ויוליוס קוניצער. מעשה שיווליוס הינצל בא אז אל ידידו הנאמן ר' לוי כהן וישאל בעצתו, אם יעשה עסק שותפות זו, כאשר מציעים לפניו, ויען ויאמר ר' לוי: "מצינו בגמרא שלנו: טובים השנים מן האחד, טובים השנים שהם נושאים ונותנים בפרקמטיה מן האחד, זה לעצמו וזה לעצמו" (מדרש קהלת). הינצל שמע לעצתו, ולרגל זה קמה הפירמה הגדולה והנערצה "הינצל וקוניצר" אשר לאחר זמן רב נתן לה השם "ווידעווער מאנופאקטור", וממילא נתעלה הרבה מאד גם בית מסחרו של ר' לוי כהן, באשר נתנו שמה לממכר הסחורות של שתי הפירמות: "יוליוס הינצל", ו"הינצל וקוניצר".

בביתו של ר' לוי היה הון ועושר, ועם זה קבע לו עתים לתורה ולחסידות, ויהי מן המקורבים אצל האדמו"רים מווארקי ומאלכסנדר, ויהי אפוא ר' לוי כהן בעל תורה וחסידות וגדולה ולפאר קהלת ישראל בלודז.

ר' לוי גדל את בניו, כמובן מאליו, לתורה, לחסידות, לחופה ולמעשים טובים, כמנהג אבותיו. אכן כאשר גדלו בניו וכבר תמו שנות ארוחתם ותורתם בבית חותניהם החסידים, לקח אותם בתור עוזרים לבית מסחרו הגדול. בתחלה הכניס לו את בנו החרוץ והנבון מר יוסף. ואחר איזה שנים וכבר היה מומחה למסחר זה, היה נמנה למנהל את סניף בית מסחרה של הפירמה הגדולה "קרל שיבלר", ומשכורתו היתה משכורת-מיניסטר במדינה גדולה. ובשנת 1897 שם

את בנו מר אשר לפקיד בבית מסחרו ולהיותו בעל כשרון ומרץ ושכל טוב, נעשה הוא לרוח החיה באופני המסחר. והנה הוא לא נשאר כאביו ואחיו סוחר-מוכר גרידא, אך עמל ויגע הרבה, להשתלם גם במקצוע חרשת-ארג ולהעשות פזריקאי במלא מובן המלה הזאת.

כעבור איזה שנים ובנתים הלך יוליוס הינצל לעולמו, נמנה מר אשר כהן תחת אביו בתור מנהל את סניף בית המסחר של "יוליוס הינצל" ו"הינצל וקוניצר". למן העת ההיא הלך מר אשר כהן מחיל אל חיל בעולם המסחר וחרשת המעשה בלודו, גם בנה בתים מפוארים ויעש עושר גדול.

מרגלא בפומיה באורו על הכתוב (משלי ט"ו, כ"ד): "אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מזה", היינו, לאדם המשכיל אורח ודרך החיים הוא, ללכת תמיד לפניו ולמעלה (פארווערטס), ולא לעמוד על נקודת קפאון אחת, רעיונו זה היה, כפי הנראה, אור לנתיבתו תמיד. בשנת 1905 נרצה קוניצר והלך לעולמו בלא בנים, אז נמנה מר אשר כהן למנהלה הראשי של הפירמה "הינצל וקוניצר", וזה כבר הוא האדון והפריזיס של חברת מניות הגדולה הנקובה בשם "ווידעווער מאנופאקטור" הנותנת עבודה לעשרת אלפים פועלים, והוא הארי שבחבורת הסוחרים בארץ פולניה בכלל.

בספר דברי הימים לאינדוסטרי הלוודית^א מתוארות כל פעולותיו של מר אשר כהן במקצוע זה, ולבסוף כתוב שם:

"אשר כהן איז היינט דער ערפאלגרייכסטער אונטערנעהמער אין פוילען און איינער פון די רייכסטע יודען אין לאנד. און געקומען איז ער צו זיין שטעלונג און צו זיין מאכט, א דאנק זיין אייזערנעם ווילען און זעלטענער ארבייטסקראפט".

ועל זה אנחנו מעירים, כי כחו הגדול הזה, אשר בו עשה בעזר ה' את כל הכבוד ההוא, בא אליו בירושה מאת אבי אביו החסיד הגדול ר' משה נחמיה הכהן, אשר עשה גם את הצעד הראשון להתישבותם של בניו בלודו.

ר' לוי כזן נפטר בשיבה טובה בשנת תר"פ בהיותו בן פ"ג שנה.

בקרב בית לוי כהן כבר נכנס רוח השכלה, בניו כבר טעמו מיפנותו של יפת וממדעי העולם, ומחלציהם כבר יצא דור חדש, המחונך ומגודל לפי רוח אירופי, ואולם רוח דתי ולאומי עוד חזק בקרבם, ויש בזרעו גם שלומי אמוני ישראל, חסידים מופלגים בתורה וגם רב אב"ד.

מי יגלה עפר מעיניך, הרב של שמחה, וראית את צאצאיהם של ששת בניך. לו ראית אז שמחת, כי בהם גם תורה, גם חסידות, גם השכלה, גם גדולה.

א) לאוזאר קאהאנ'ס יאהר-בוך פאר אינדוסטרי און האנדעל, לאדו 1925.

ב) למחותנו הנעלה של מר אשר כהן, הוא הרב תפארת ישראל הפרופ. משה שור הי"ו ערכתי מכתב ברכה לרגלי הולד בן לבתו הנכבדה והמאושרה, היא רעייתו של הקונסול הנכבד מר מקס כהן, ודרך אגב הודעתיו, בחפצי לעשות לו קורת רוח, כי שלטון קהלת ישראל בלודו נגש אל העבודה להדפיס מונוגרפיה ע"ד בית עלמין הישן בלודו, ואני נזמנתי לעזור לה בעבודתה זו, וע"י זה נודע לי, כי אבי אביו של מחותנו הנזכר, אשר שם מ"כ, היה רב גדול בתורה ובחסידות, אשר צוה לפני פטירתו, לתרות על מצבתו המלים "בשמחה היה כל ימיו". והנה הוא כבדני במכתב מענה חשוב, אשר החלטתי לצרפו לכאן מבלי שאלת פיו, ועמו הסליחה.

ורשה ט' סיון תרצ"ו.

לכבוד החוקר קדמוניות החכם מר פ. ז. גליקסמן, לודו
תשואות חן חן לכבודו בעד מכתבו, אשר תכנו השביעני עונג, בראותי עפ"י הערותיו, פי משפחת מחותני הנכבד היא מגזע תלמידי חכמים, אשר שמם נודע לתהלה ולתפארת, מי יתן שמורשת הדורות תשפיע גם על נכדנו יעקב שליזה, שזוכה לראותו מחונך ומגודל על ברכי התורה והחכמה ושמחת מצוה תשמחהו כל ימיו.
בעד ברכתו ברכת מו"ט תודה נתונה לכבודו מלב, וברך אשיבנה, שיעלה בידו לגמור ספרו ע"ד בית עלמין הישן בכל טוב לתועלת הכמת ישראל.

בכבוד רב ובברכת ציון

משה שור.